

בראשית פרק טו: "ברית בין הבתרים"

מבוא

בפרק ט"ו אנו לומדים על "ברית בין הבתרים" שנכרתה בין הקב"ה ובין אברהם לדורות. ביחידה זו נלמד על משמעות כריתת הברית.

שאלה מכוונות למידה

מהי משמעותה המרכזית של ברית בין הבתרים?

הבטחות ה' לאברהם

הבטחת הזרע

בראשית טו

- (א) אחר הדברים האלה הנה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם אנכי מגן לך שְׂכָרְךָ הרבה מאד :
 (ב) ויאמר אברם אדני ה' מה נתת לי ואנכי הולך עירי וכן משק ביתי הוא דמשק אליעזר :
 (ג) ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אתי :
 (ד) והנה דבר ה' אליו לאמר לא יירשך זה (אליעזר), כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך :
 (ה) ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך :
 (ו) והאמן בה' ויחשבה לו צדקה :

1. לפי פסוקים א-ג, מה מבטיח ה' לאברהם, ומהי תגובת אברהם להבטחה זו?

"ויחשבה לו צדקה"

בראשית טו, ו והאמן בה' ויחשבה לו צדקה.	
רש"י בראשית טו, ו ויחשבה לו צדקה - הקדוש ברוך הוא חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמן בו.	○ רמב"ן בראשית, טו, ו והנכון בעיני כי יאמר שהאמין בה' וחשב כי בצדקו של הקב"ה ייתן לו זרע על כל פנים, לא בצדקת אברם ובשכרו, אף על פי שאמר לו "שכרך הרבה מאד". ומעתה לא יירא פן יגרום החטא. ואף על פי שבנבואה הראשונה חשב שתהיה על תנאי כפי שכר מעשיו, עתה כיון שהבטיחו שלא יירא מן החטא וייתן לו זרע, האמין כי נכון הדבר מעם האלוהים, אמת לא ישוב ממנה, כי צדקת ה' היא ואין לה הפסק.

2. עיין בפסוק ו ובדברי רש"י והרמב"ן, וענה:

רמב"ן	רש"י
	א. "ויחשבה לו" - מי חשב על מי מחשבה טובה?
	ב. "צדקה" - מה הצדקה?
	ג. מדוע זה נחשב ל"צדקה"?
	ד. מהו השבח של אברהם העולה מכל פירוש?

הבטחת הארץ

בראשית טו

(ז) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְרָם ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֵת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ :
(ח) וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי ה' בְּמָה אֲדַע כִּי אֵינְךָ שֹׁנֵה :

פסוק ז פותח התגלות חדשה של ה' לאברהם והבטחה נוספת לאברהם, הבטחה זו שנפתחת בלשון מרוממת מאד, ומזכירה את הלשון בה נפתחים עשרת הדברות:

בראשית טו, ז	וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְרָם ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֵת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ:
שמות כ, ב	אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים

ואמנם, בפסוקים אילו אנו למדים על אחד האירועים המכוננים של חומש בראשית "ברית בין הבתרים"

3. **סכס:** עיין בפסוקים א-ח, וציין אלו שני נושאים עיקריים הבטיח ה' לאברהם:

ברית בין הבתרים

המחזה - גזירת הגלות

ה' מבטיח לאברהם את ארץ כנען תגובת אברהם "בְּמָה אֲדַע כִּי אֵינְךָ שֹׁנֵה?". איך ענה ה' לאברהם על שאלתו? ה' מצווה על אברהם לקחת בעלי חיים, לבתר אותם, ואז ה' מתגלה לפניו במחזה מעורר אימה:

בראשית טו

(ז) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְרָם ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֵת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ :
(ח) וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי ה' בְּמָה אֲדַע כִּי אֵינְךָ שֹׁנֵה :
(ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי קַחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעִז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלֶּשׁ וְתֹר וְגֹזֶל :
(י) וַיִּקַּח לוֹ אֶת כָּל אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בִּתְנֵף וַיִּתֵּן אִישׁ בְּתֵרוֹ לְקִרְאת רַעְהוּ וְאֶת הַצֶּפֶר לֹא בָתַר :
(יא) וַיֵּרֶד הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב (ויגרש) אֹתָם אֲבָרָם :
(יב) וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לְבוֹא וַתִּרְדְּמָה נֶפֶלָה עַל אֲבָרָם וְהָיָה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נִפְלֶת עָלָיו :
(יג) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה :
(יד) וְגַם אֶת אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנֹכִי וְאַחֲרַי כֹּן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל :
(טו) וְאֶתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקְבְּרָ בְּשֵׂיבָה טוֹבָה :
(טז) וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הָנָה כִּי לֹא שָׁלֵם עֹון הָאֲמֵרִי עַד הָנָה :
(יז) וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וְעֶלְטָה הָיָה וְהָיָה תֵּנוּר עֶשֶׂן וּלְפִיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה :

ל"ברית בין הבתרים" יש שני מרכיבים עיקריים:

- (1) **טקס** הכולל **ביתור בעלי החיים** ע"י אברהם ולפיד אש אשר עובר בין הבתרים (פסוקים ט-יב; יז)
- (2) **נבואת חלום** של אברהם, ושבה הוא מתבשר בעיקר על **גזירת הגלות** לזרעו במצרים. (פסוקים יג-יד)

אנו נעסוק בעיקר במרכיב השני - נבואת החלום על **גזירת הגלות**.

גזירת הגלות

לראשונה בתנ"ך אנו מתבשרים על כך שעם ישראל עתיד לצאת לגלות, וגזירה זו נגזרה כבר בימי אברהם אבינו. על פי פשט הפסוקים כאן, גזירת הגלות מוצגת **לא כעונש** לאברהם, אלא חלק מהמהלך האלוקי המתוכנן לעם ישראל מראש. אך יש מן הפרשנים הציעו טעמים אחרים, מדוע נגזרה גזירת גלות על ישראל כבר בימי אברהם? לפניך אחד הפירושים שכבר נפגשו עימו, כשלמדנו את פרק יב:

רמב"ן יב, י

גם יציאתו מן הארץ, שנצטווה עליה בתחילה, מפני הרעב, עוון אשר חטא, כי האלהים ברעב יפדנו ממות. ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה. במקום המשפט שמה הרשע והחטא.

4. לפי הרמב"ן, מדוע נגזרה גלות מצרים על ישראל כבר בימי אברהם?

המשמעות הסמלית של טקס "ברית בין הבתרים"

5. עוד לפני שהתגלה ה' לאברהם, מצאו הפרשנים בטקס המצמר של "ברית בין הבתרים" **בפסוק יב**, רמז לתוכן הקשה של ההתגלות - גזירת הגלות. מהו הרמז בפסוק? (במידה ואינך מוצא לבד את הרמז, פתח חומש עם רש"י והיעזר ברש"י על פסוק יב).

רשות: במידה ואתה מעוניין לדעת מה **המשמעות הסמלית** של טקס ביתור בעלי החיים, עיין ברש"י וברמב"ן על פסוקים ט-יב; יז ובעזרת דבריהם ענה על השאלות הבאות:

א. מהי משמעות הבהמות שנצטווה אברהם לקחת, ומה משמעות פרטי המעשים שנצטווה לעשות בהם?

ב. "אִימָה חֲשָׁכָה גְדֹלָה נִפְלְתָ עָלַי" - מה משמעות אותה אימה חשכה?

ג. "וַיְהִי תַנּוּר עֶשֶׂן וְלֶפֶיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה" מה מבטא עניין זה?

○ משפט ה' למשעבדי ישראל

בראשית טו, יד

וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֶנְכִי ...

○ רמב"ן בראשית טו יד

והטעם כמו שאמר הכתוב: "וקנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה וקצף גדול אני קוצף על הגויים השאננים אשר אני קצפתי מעט, והמה עזרו לרעה" (זכריה א, יד)... וכן היה במצרים שהוסיפו להרע כי השליכו בניהם ליאור, וימררו את חייהם וחשבו למחות את שמש, וזה טעם דן אנכי - **שאביא אותם במשפט, אם עשו כנגזר עליהם או הוסיפו להרע להם...**

וכן הכתוב אומר בסנחריב "הוי אשור שבט אפיי" וגוי" בגוי חנף אשלחנו ועל עם עברתי אצונו" (ישעיהו י, ה). ואמר הכתוב "והוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב כי להשמיד בלבבו". ועל כן הענישו בסוף, כמו שנאמר "והיה כי יבצע ה' את כל מעשהו אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו" וגו' (שם י, ב)...

והרב (הרמב"ם) נתן טעם בספר המדע (הלכות תשובה ו, ה): לפי שלא גזר (ה') על איש ידוע (שישעבד את ישראל אלא רק על העם המצרי) וכל אותם (המצרים שהיו) המריעים לישראל, **אילו לא רצה כל אחד מהם - הרשות בידו**, לפי שלא נגזר על איש ידוע.

6. עיין בפסוק יד ובדברי הרמב"ן, וענה:

א. מה הקושי הרעיוני העולה מספוק יד?

ב. רמב"ן מביא שני פירושים המיישבים את הקושי הרעיוני בפסוק יד (את פירושו ואת פירוש הרמב"ם). **כתוב**

בלשונך את שני התשובות שהוא מביא.

כריתת הברית על הבטחת הארץ

זו הפעם הראשונה בספר בראשית שבה כורת ה' עם אברהם ברית:

בראשית טו

(טז) וְדֹדַר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הָנָּה כִּי לֹא שָׁלַם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד הַנָּה:

.... (יח) בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר לְזָרְעֶךָ נִתְּנִי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד הַנְּהַר הַגְּדֹל נְהַר פְּרָת:

(יט) אֶת הַקִּינִי וְאֶת הַקְּנִזִּי וְאֶת הַקְּדָמְנִי:

(כ) וְאֶת הַחִתִּי וְאֶת הַפְּרִזִּי וְאֶת הַרְפָּאִים:

(כא) וְאֶת הָאֱמֹרִי וְאֶת הַכְּנַעֲנִי וְאֶת הַגְּרִגְשִׁי וְאֶת הַיְבוּסִי: ס

7. לפני ההבטחה כאן בפרק טו, ה' כבר הבטיח לאברהם את ארץ ישראל **פעמים**: (1) בפרק יב, פסוק ז (2) בפרק יג, פסוק טו. מדוע ה' צריך לחזור **פעם שלישית** על הבטחת הארץ, כאן בסוף פרק טו? (כתוב שני הסברים)

גבולות ההבטחה

יש לשים לב, שלראשונה אנו למדים על הגבולות הגאוגרפיים של הארץ. כאן מובאים גבולות ההבטחה הרחבים ביותר: **מנהר מצרים ועד נהר פרת**, גבולות הכוללים שטחים של **עשרת עמי כנען**.

